

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ОСВІТИ ІНДИВІДА

Досліджено значення вищої освіти для індивіда на ринку праці України в умовах постіндустріальної економіки. Здійснено оцінку інвестицій в людський капітал з позиції працівника.

Ключові слова: постіндустріальна економіка, інвестиції в людський капітал, вища освіта, доходи та витрати на навчання.

Исследовано значение высшего образования для индивида на рынке труда Украины в условиях постиндустриальной экономики. Проведена оценка инвестиций в человеческий капитал с позиции работника.

Ключевые слова: постиндустриальная экономика, инвестиции в человеческий капитал, высшее образование, доходы и расходы на обучение.

Investigated the value of higher education for the individual on the labor market of Ukraine in the post-industrial economy. The estimation of investment in human capital from the perspective of the employee.

Keywords: post-industrial economy, investment in human capital, higher education, income and training costs.

Постановка проблеми. В процесі переходу індустріального суспільства на постіндустріальний рівень інформаційна технологічна парадигма охоплює всі сфери та галузі економіки, що зазнають суттєвої трансформації. За даних умов інформація, знання та кадровий потенціал стають основними конкурентними перевагами. Зміна акцентів розвитку суспільства призвела до визначення інтелектуально – освітнього потенціалу країни, як основного фактору і ресурсу прогресу.

За даних умов зростають потреби в удосконаленні й переорієнтації кваліфікації та майстерності працівників, які можуть швидко адаптуватися в середовищі, що постійно змінюється. Зменшується кількість видів діяльності, у яких базове фахове навчання є достатнім для здійснення кар'єри протягом життя.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Спроби вимірювання економічної ефективності освіти на макрорівні досліджували багато вітчизняних та зарубіжних авторів. Одну з перших таких методик запропонував С. Г. Струмилін. Надалі проблеми ефективності освіти розглядалися в роботах В.В. Леонтьєва, О.А. Грішньої, Е.М. Лібанової, А.В. Шегди, С.І. Пирожкова, К.В. Пивоварова, І.Н. Герчикова, А.Д. Шеремета, Р.С. Сайфуліна, О.В. Ефімова, В.А. Медведєва, А.А. Сергєєва, В.Г. Андрійчука, В. Габора та ін. Серед закордонних науковців, які займалися дослідженням даного питання можна виділити А. Сміта, Г. Беккера, П. Хейне, Т.Шульца, Л. Турроу, Б. Вейсборда та ін. Щодо до вітчизняного досвіду, то практично всі роботи радянських учених спрямовані на вивчення внеску освіти в економічне зростання на макрорівні, і з причин відсутності єдиної методики в них наводяться різні дані.

Невирішена раніше частина загальної проблеми. У вітчизняній економічній літературі періоду розвитку економіки інформаційного типу ідея аналізу економічної віддачі від вкладень в освіту індивіда не знайшла належного відображення.

Метою статті є аналіз ефективності капітальних витрат на освіту індивіда в умовах постіндустріального розвитку суспільства.

Вклад основного матеріалу. Об'єктивна необхідність вирішення зазначеної мети обґрунтована переходом до постіндустріальної, чи „інформаційної” економіки, та формуванням нових вимог до індивіда на ринку праці України

Освіта як сфера економічної діяльності має свою продуктивну природу, вона здатна приносити віддачу і в короткостроковому періоді у вигляді зростання доходу та прибутку, і, особливо, в довгостроковому, що зумовлює специфічне значення інвестицій в освіту як висококорентабельних [1, с. 30-34].

Тобто роботодавць зацікавлений в отриманні високопрофесійного, інноваційно-активного, творчого робітника і таким чином формує непрямий попит на освітні послуги [2, с. 224-225].

Варто зазначити, що тенденція до збільшення рівня освіти наслання є загальноосвітовою. Так, за результатами доповіді організації з економічного співробітництва (ОЕСП) „Огляд освіти 2012” (Рис. 1.) Україна займає досить високе місце в рейтингу країн з розвинутою структурною освітніх послуг [4].

Чим досконалішим стає ринок праці в країні, тим більше професійна освіта втрачає колись їй притаманні якості суспільного блага і набирає якостей приватного блага з таких причин: по-перше, високий рівень професійної освіти є передумовою професійного та підприємницького успіху людини і засобом її соціального захисту від стихійного коливання попиту на ринку праці. По-друге, існує особистий аспект потреби у професійній освіті, оскільки навчання є однією з найважливіших сфер самореалізації особистості, її творчого потенціалу, способом задоволення духовних потреб. По-третє, в зв'язку з цим обсяг і структура приватного попиту на професійну освіту не збігається з обсягом і структурою попиту на професійну освіту з позицій розвитку суспільства в цілому і економіки зокрема. І, по-четверте, кваліфікацію і знання варто розглядати як особливу форму інтелектуальної власності людини, її приватний людський капітал, що приносить дохід. Разом з тим освіта та професійна підготовка примножують не лише особистий, але і національний людський капітал. Хоч і непрямю, але держава теж має чималі зиски від розширення знань та зростання кваліфікації громадян (зокрема, більший прибутковий податок з фізичної особи і більші нарахування на підвищену заробітну плату працівника з вищою кваліфікацією). Тому в усьому світі держава здійснює значні інвестиції у розвиток освіти та професійної підготовки і надає гарантії для

довгострокових інвестицій інших суб'єктів у цю сферу; застосовує податкові пільги та інші форми регулювання ринку з метою забезпечення розвитку пріоритетних спеціальностей, форм і методів підготовки спеціалістів, розвитку освіти в цілому; здійснює ліцензування, атестацію, іншими способами забезпечує і гарантує якість освітніх послуг тощо. [5].

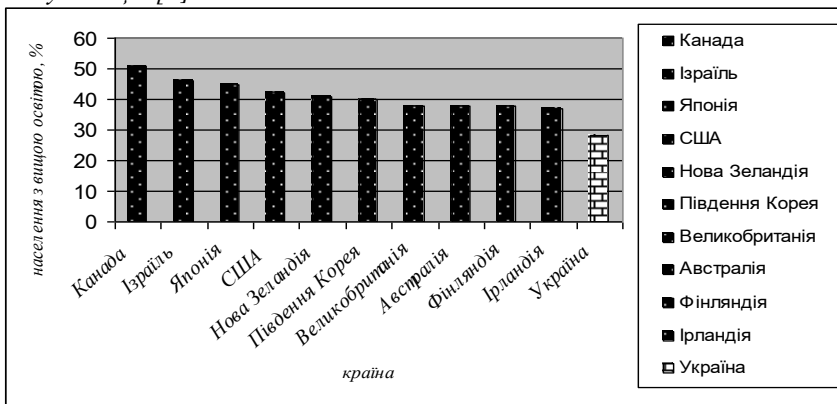

Рис. 1. Частка населення з повною вищою освітою за країнами, станом на початок 2012 року.

Витрати на освіту та професійну підготовку складають основну частку капіталовкладень у розвиток робочої сили на всіх рівнях. Ці капіталовкладення включають початкові витрати і супроводжуються надією на окупність та прибутковість в майбутньому. Професійна підготовка перетворює просту робочу силу в кваліфіковану, яка за одиницю часу створює більшу вартість порівняно з простою, некваліфікованою робочою силою. Враховуючи це і підкреслюючи суттєву схожість витрат на професійну підготовку з капіталовкладеннями інших видів, можна назвати їх інвестиціями в людський капітал. Це дозволяє здійснити оцінку ефективності інвестицій в людський капітал індивіда за рахунок використання власних коштів.

Як відзначають теоретики людського капіталу, витрати, що збільшують продуктивні якості і характеристики індивіда, можна розглядати як інвестиції, тому що поточні витрати здійснюються з тим розрахунком, що ці витрати будуть багаторазово компенсовані збільшеним потоком доходів у майбутньому [5].

Економічний ефект освіти для працівника вимірюється приростом його доходу, однак при визначенні ефективності даного роду інвестицій варто врахувати також соціальний ефект отриманий індивідом та витрати основних вітальних ресурсів на навчання (Рис 2.)

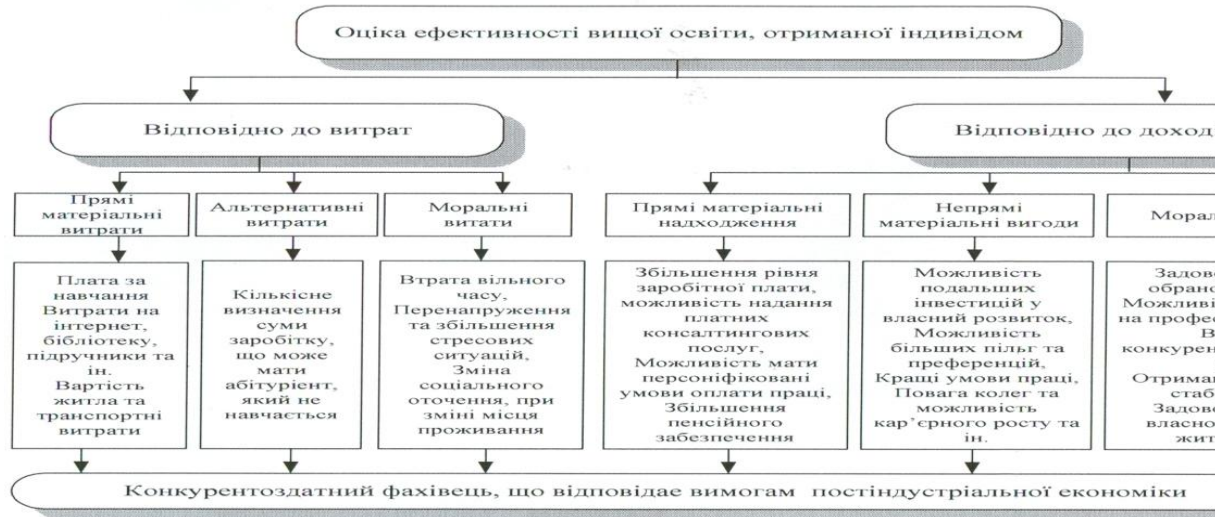

Рис 2. Структура витрат та доходів при здійсненні оцінки ефективності капіталовкладень у вищу освіту

Аналіз ефективності інвестицій починається з оцінювання витрат на освіту та очікуваних доходів (вигод) від її отримання.

Варто зазначити, складність оцінки моральних вигод від отримання кваліфікованої освіти, однак їх не можна не враховувати, оскільки саме вони на нашу думку грають вирішальну роль у прийнятті рішення індивідом про необхідність вищої освіти.

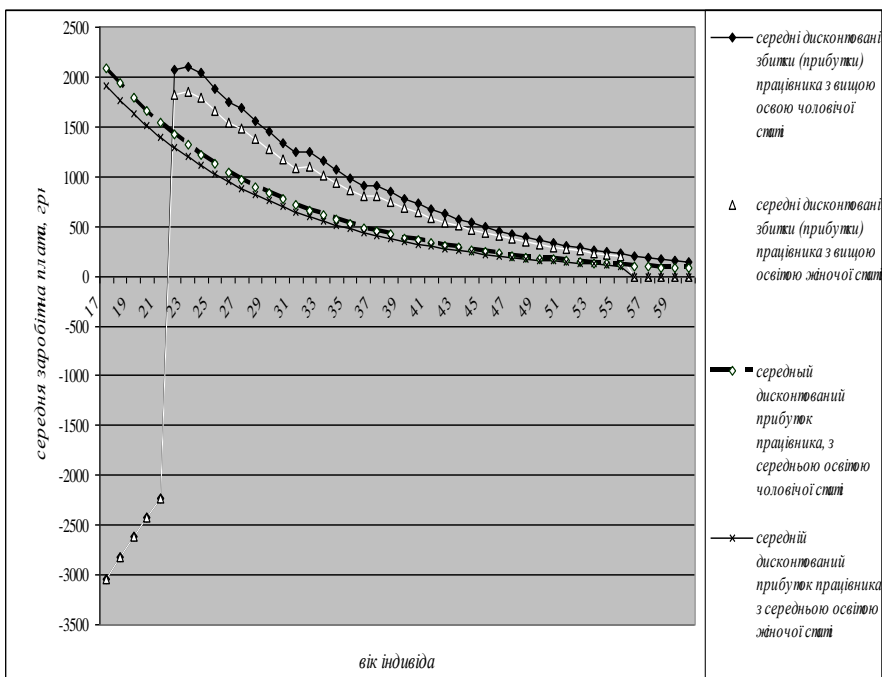

Рис. 3. Прогноз доходів та витрат індивідів з вищою та середньою освітою

Життєвий цикл витрат і прибутків індивіда при отриманні освіти відображено на рис. 3. Розрахунки здійснено на основі удосконаленого методу, запропонованого Норд Г. Л. [6, с. 140-142] з урахуванням середньої заробітної плати українця на початку 2012 року, ставки рефінансування, встановленої Національним банком України та середньої вартості заочної форми навчання за основними напрямками підготовки спеціалістів у ВНЗ України.

За даним методом існують дві можливості для людини, яка отримала середню освіту. Вона може одразу почати трудову кар'єру - в

цьому випадку починає отримувати свій прибуток у вигляді заробітної плати з 17 років, і в майбутньому цей прибуток незначно збільшиться за рахунок надбання кваліфікації та навичок, або вона вчиться далі. Таке рішення потребує прямих інвестицій (ціна навчання). Слід також зазначити, що крім прямих витрат на освіту, які складаються з витрат на довузівську освіту та витрат на навчання у вищих навчальних закладах, індивід несе ще й непрямі витрати, враховуючи доходи, які він міг би отримати, якщо працював би всі ті роки, які він навчався (в даному розрахунку альтернативні витрати не враховано, оскільки форма навчання - заочна). Але його прибуток після початку кар'єри буде зростати більшими темпами, ніж у менш освіченого працівника.

Таким чином, можна припустити, що при продовженні навчання індивідом, його прибутки продовжуватимуть зростати. Що стосується очікуваної віддачі від інвестицій в освіту, то кількісно виміряти можна лише першу групу — прями матеріальні доходи, які плануються на рівні прогнозів. Наприклад, є інформація, скільки заробляє висококваліфікований фінансовий менеджер, але не можливо точно знати, скільки зароблятиме конкретний студент після закінчення університету за конкретною спеціальністю. Моральні і непрямі матеріальні доходи ще важче оцінити кількісно, проте їхня роль при прийнятті рішень про інвестування освіти дуже значна.

Висновки. Специфіка людського капіталу та інвестицій у нього виявляється передусім у тому, що він не може формуватися без прямої безпосередньої участі (витрат часу і сили) його майбутнього власника. У зв'язку з цим приватне інвестування в людський капітал є абсолютно необхідною умовою його удосконалення на будь-якому рівні. Освіта чи професійна підготовка, що фінансується за рахунок держави чи підприємства, тобто є абсолютно безплатною для споживача, однак потребує від нього витрат часу і праці. Найчастіше формування людського капіталу супроводжується і матеріальними витратами особи чи сім'ї. Тому необхідною умовою ефективності інвестування в людський капітал на рівні індивіда є раціональне розуміння і прихильне ставлення до примноження власних знань.

Нагромадження населенням знань, навичок і досвіду потребує величезних витрат матеріальних і трудових ресурсів і від держави, і від підприємств, і від громадян як у сфері освіти, так і поза нею. Ці витрати можна врахувати лише частково, але й такі розрахунки показують, що вартісна оцінка нагромадженого людського капіталу перевищує розміри матеріального нагромадження. Більше того, темпи нематеріального нагромадження перевищують темпи матеріального нагромадження і визначають темпи економічного розвитку країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Экономика образования. [Текст] / Щетинин В.П., Хроменков Н.А., Рябушкин Б.С. – М.: Российское педагогическое агенство, 1998. – 30-34 с.
2. Черніченко Г.О. Попит на освітні послуги: шляхи наблизнення до потреб роботодавців. [Текст] // Університетські наукові записки. - 2007 - №3 (23), 224-226 с.
3. Грیشнова О.А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки [Текст] // Монографія. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2001. – 18-20, 39-45, 94, 122, 142 – 144, 198с.
4. Доповідь організації з економічного співробітництва „Огляд освіти 2012” [електронний ресурс] // Перша рейтингова система Режим доступу: **www.rate1.com.ua**
5. Чекан І.А., Інвестиції в людський капітал та їх ефективність: [електронний ресурс] // Національний інститут стратегічних досліджень. - Режим доступу до журн.: **<http://mev.iac.lviv.ua/downloads/vyklad/salopan/14.pdf>**
6. Норд Г. Л. Розвиток системи відтворення кадрового потенціалу регіону: дис. на здобуття вченого ступеня канд. екон. наук: спец. 08.09.01 «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика» [Текст] / Г.Л. Норд. – Київ. - 2001. – 140 – 142
7. Букало Н.А. Економіка знань та заходи задоволення потреб споживачів у послугах вищої освіти [Текст] // Вісн. Нац. ун-ту "Львів. політехніка". Менедж. та підприємництво в Україні: етапи становлення і пробл. розв. — 2012. — N 721. — С. 279-284.
8. Норкіна Т.П. Інвестиції в освіту як фактор розвитку людського капіталу. [Текст] / Т.П. Норкіна, З.О.Скарбун, І.О.Тарханова // Економіка будівництва і міського господарства. – 2008. - Том 4. - №4. – 214, 216 с.